

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia Instituut

Timmu Õunapuu

**Subjektiivse heaolu seosed rahalise seisu, töötamise seisu ning eluaseme omadustega
18-25-aastastel õppuritel Eestis**
Uurimistöö

Juhendaja: Liisi Ausmees, PhD

Läbiv pealkiri: Subjektiivse heaolu seosed rahalise seisu, töötamise seisu ning eluaseme omadustega

Tartu 2024

**Subjektiivse heaolu seosed rahalise seisu, töötamise seisu ning eluaseme omadustega
18-25-aastastel õppuritel Eestis**

Kokkuvõte

Käesolevas uurimistöös uuriti 18-25-aastaste Eesti õppurite subjektiivse heaolu (SWB) seoseid rahalise seisu, töötamise seisu ning eluaseme tingimustega. Selleks koostati internetiküsimustik, millele laekus 184 nõuetele vastavat vastust, mida oli võimalik analüüsiks kasutada. Subjektiivne heaolu polnud statistiliselt oluliselt seotud finantsilise seisuga, seos esines SWB ja finantsilise rahulolu vahel. Vastajate SWB ei olnud seotud töö käimisega või sellega, kas tehtud töö oli erialane. Subjektiivne heaolu oli positiivses korrelatsioonis paremate elamistingimustega. Erinev eluaseme tüüp või elamisruumi jagavate inimeste hulk SWB-ga seotud ei olnud.

Märksõnad: subjektiivne heaolu, noored täiskasvanud, rahaline seis, töötamise seis, eluaseme omadused

The relation between subjective well-being and financial status, work status and living conditions of Estonian students aged 18-25

Abstract

The present study focused on the relation between subjective well-being (SWB) and financial status, work status and living conditions of Estonian students aged 18-25. An internet survey was created and distributed, with 184 answers being eligible for data analysis. Subjective well-being was not significantly correlated with financial status, however a correlation existed between SWB and financial satisfaction. The respondents' SWB was not related with working status or with the work being related to their (main) field of specialization during studies. Subjective well-being was in a positive correlation with better living conditions. Different types of housing or the amount of people the housing was shared with was not related with SWB.

Keywords: subjective well-being, emerging adults, financial status, working status, living conditions

Sissejuhatus

Subjektiivne heaolu

Subjektiivne heaolu (*subjective well-being*, SWB) hõlmab endas seda, kuidas ja miks kogevad inimesed oma elu positiivsetel viisidel. See on individipõhine, kaasab kõiki elu aspekte ning sisaldab positiivseid komponente (Diener, 1984). See tähendab, et subjektiivne heaolu on enamat kui negatiivsete osade puudumine. Muuhulgas hõlmab subjektiivne heaolu kognitiivseid ja afektiivseid komponente (Diener, 1984). Kognitiivne heaolu väljendub selles, kuidas inimene ise oma eluolu hindab, afektiivne heaolu positiivsete ja negatiivsete afektide kogemise määra (Lucas et al., 1996).

Subjektiivse heaolu seosed isiksusega

Subjektiivset heaolu on tugevalt seostatud inimese enda isiksusega (Lucas & Diener, 2009). Kõige tugevamad seosed subjektiivse heaoluga on neurootilisusel ja ekstravertsusel: kuni 41% variatiivsusest negatiivses afektis on ära seletatav neurootilisusega ning kuni 28% variatiivsusest positiivses afektis on ära seletatav ekstravertsusega (Steel et al., 2008). Selle seletamiseks on kujunenud kahest koolkonnast teooriaid. Instrumentaalsed teooriad väidavad, et isikuomadused mõjutavad meie heaolu kaudselt (McCrae & Costa, 1991). Näiteks soovivad ekstravertsemad inimesed tihedamini sattuda sotsiaalsetesse olukordadesse, mis tõstab nende üldist heaolu stabiilsel määral. Temperamenditeooriatest on levinuim Gray teooria. Selle kohaselt reguleerivad inimese käitumist BAS (*behavioral activation system*), mis reguleerib signaale tingitud tasule, BIS (*behavioral inhibition system*), mis reguleerib signaale tingitud karistusele ning FFS (*fight-flight system*), mis reguleerib signaale tingimata karistustele. (Gray, 1982). Ekstravertsus on Gray järgi tugevamalt seotud BAS-iga, ekstravertsema isiku BAS-süsteem reageerib tihedamini ja tundlikumalt tasule, mis toob endaga kaasa kõrgema heaolutunde määra. Seosed objektiivsete heaolu mõõdikutega (näiteks sissetulek, vanus) on nõrgemad kui seosed isikuomadustega (Lucas & Diener, 2009). See ei tähenda aga seda, et objektiivsete mõõdikute kindlaks tegemisel pole väärtust. Näiteks leidsid Lucas & Diener (2009) finantsilise heaolu ja SWB vahel korrelatsiooni suurusega 0,18. Kuigi korrelatsioon ise on nõrk, on selle tulemused tähendusrikkamad, kui neile anda rohkemat konteksti: kõige rikkama grupi vastajate heaolu oli 0,5 standardhälbe võrra kõrgem vastajate keskmisest. Järgnevalt kirjeldan, milliseid seoseid on täpsemalt leitud subjektiivse heaolu ja erinevate tegurite vahel. Keskendun enamjaolt välistele näitajatele (või nende rahuloluhinnangutele).

Subjektiivne heaolu ja finantsiline rahulolu

Finantsilist rahulolu on defineeritud kui indiviidi subjektiivset hinnangut oma finantsilisele olukorrale ning see on sarnasem psühholoogilisele omadusele kui majandusseisu objektiivsele indikaatorile (Ng & Diener, 2014). Ngamba et al. (2020) metaanalüüs on näidanud, et parem finantsiline heaolu korreleerub mõõdukalt subjektiivse heaoluga. Siinkohal peab välja tooma, et kuna subjektiivne heaolu on katusetermin, mõõdetakse sama nimetuse all tihti eri konstrukte. Metaanalüüsis käsitleti subjektiivset heaolu eluga rahulolu ja õnnelikkusena. Sissetulek iseenesest ei pruugigi nii otseselt SWB-ga seotud olla, tugevamal määral võib seda mõjutada olukord, kus raha puudumise tõttu peab ära jätma eri tüüpi hüvesid, näiteks toit või puhkustel käimine. Puudujääk on mõjutanud kognitiivseid komponente: madalam enesekontroll, enesehinnang ning rahulolu elu- ja terviseseisundiga (Poluektova et al., 2022). Subjektiivse heaolu kontekstis on tähtis ka finantsilise ebavõrdsuse määr, mis on ebavõrdne sissetuleku jaotumine majanduses (OECD, 2023). Finantsilise ebavõrdsuse ning SWB seos oleneb ka sellest, milline on riigi majanduslik seis: arenenud riikides on seos olnud negatiivne ning arengumaades positiivne (Ngamba et al., 2018). Selle üheks seletuseks on evolutsioonilise moderniseerimise teooria, mille kohaselt tunnetavad arengumaades elavad inimesed finantsilist ebavõrdsust kui majanduslikku võimalust, ajendit töötamiseks, uuenduste rakendamiseks, uute tehnoloogiate loomiseks. Arenenud riikides peetakse tehnoloogiat, majandustõusu ja uuendusi iseenesestmõistetavaks, mille tõttu on finantsiline ebavõrdsus väljakutse asemel oht (Ngamba et al., 2018). Kui käsitleda lihtsalt finantsilist seisu, siis on oodatult parema majandusliku seisuga riikides SWB keskmiselt kõrgemal tasemel, aga korrelatsioonid rahalise seisu ning subjektiivse heaolu vahel väiksemad kui riikides, kus majandus on halvemas seisus (Diener & Biswas-Diener, 2002).

Subjektiivne heaolu ja töötamine

Oma töökohaga rahul olemine on seotud kõrgema enesehinnanguga võrreldes inimestega, kes pole oma töökohaga rahul või on töötud, leidsid Dooley & Prause (1995), kes uurisid 14-21-aastaste enesehinnangut longituuduuringus. Nad pakkusid välja, et erinevus tuleneb sellest, et töö leidnutel (ja sellega rahul olijatel) on enesehinnangu taseme subjektiivne tõus suurem võrreldes teiste gruppidega. Ka Tervise Arengu Instituudi (2022) uuringus leiti, et Eesti inimeste vaimne heaolu oli töötuse poolt negatiivselt mõjutatud. Seda mõõdeti Vaimse Tervise Heaolu Indeksiga, mis koosnes eluga rahulolust, tervise enesehinnangust ning emotsionaalsest heaolust ja optimismist. Roh et al. (2014) leidsid tulemustele kinnitust, aga uurisid lisaks ka vaeghõivatud töövõimega inimeste gruppi, kuhu

kuulusid inimesed, kes pidid ajaliselt töötama vastu tahtmist vähem; inimesed, kes ei saa soovitud kogust palka; inimesed, kes ei tööta vastavuses oma võimetele. Nende longituuduuringust selgus, et vaeghõivatud töövõime gruppi kuuluvate inimeste enesehinnang ning eluga rahulolu ei erinenud töötute omast, kui arvesse oli võetud see, et töötaja sai võrreldes endaga sarnaste inimestega samas töövaldkonnas vähem palka või kui töötaja tundis, et ta on töö jaoks üle kvalifitseeritud. See võib tähendada seda, et töötamine iseenesest ei pruugi märgatavalt subjektiivset heaolu tõsta: töökoht peab ka ise mingit väärtust pakkuma. Võrreldes kõrgkoolis õppivaid tudengeid ning tööl käivaid samavanuseid inimesi, on leitud, et tudengite elukvaliteedi hinnang on madalam kui ainult töötavatel samaealistel (Vaez et al., 2004). Seda kinnitab ka Li-Ping et al. (2002) töö, mille tulemustest selgus, et mitte-töötavatel tudengitel oli kõrgem eluga rahulolu kui poole kohaga töötavatel tudengitel või ülikoolis mitte käivatel töölistel. Neid tulemusi tõlgendades peab meeles hoidma, et vastajate keskmised vanused erinesid uuringutes oluliselt.

Subjektiivne heaolu ja eluase

Subjektiivse heaolu ja eluaseme seoste kohta on artikleid üpris vähe. Subjektiivse heaolu valdkonnas keskendutakse peamiselt vaesematele kommuunidele ning regioonidele (Zavisca & Gerber, 2016). Tehtud uuringud uurivad kodutuse mõju subjektiivsele heaolule, aga mitte erinevate eluaseme tüüpide oma (üürikorter, ühiselamu, eramaja). Eri eluaseme tüüpidele keskenduvad pigem majanduslikud ja sotsioloogilised uuringud, mis ei võta subjektiivset heaolu üldse arvesse (näiteks Bobek et al., 2021) või keskenduvad peredele ja eakatele (näiteks Ilstad, 1976), mis pole antud uurimistöö fookuseks. D'agostino et al., (2019) on küll maininud, et 18-25 aastaste heaolule on tähtsad elamispind ning elukeskkond, aga rohkem süvitsi pole mindud. Ühest vähestest antud vanusegrupile kohastest uuringutest Seo & Park (2021) poolt uuriti Lõuna-Korea noorte depressiooni sümptomite ning elamistingimuste seost. Halvemad elamistingimused olid oluliselt seotud depressiooni sümptomite esinemistega. Üksi elamine sundis noori rohkem eelarvet kärpima, millel oli samuti negatiivne mõju. Kellegi teisega koos elamisel oli vaimne tervis seostatud ainult halva elamise kvaliteediga, mis eluasemest tingitud oli. Sellel teemal hiljuti avaldatud longituudandmete põhjal tehtud uuring tuleb samuti Lõuna-Koreast (Park & Kim, 2023). Selle tulemused näitavad, et halbade eluaseme omaduste ning subjektiivse heaolu negatiivne seos võib olla kumulatiivne: halbade eluaseme omadustega elukohas elamine tõstab depressiivseid sümptomeid ning vähendab eluga rahulolu pidevalt ka aja möödudes.

Subjektiivse heaolu vanuselised trendid

Blanchfloweri (2021) kohaselt on vanuse ja kognitiivse heaolu seos U-kujuline, mis tähendab, et SWB madalpunkt esineb eri riikide kokkuvõttes 48-aastaselt. Blanchflower keskendub siin õnnelikkusele ja eluga rahulolule. Kognitiivse heaolu tipp-punktid on tema kohaselt 20ndates ja 70ndates eluaastates. Seda seost on kinnitanud ka Realo ja Dobewall (2011), kes oma uuringus võrdlesid Eesti, Läti, Soome ja Rootsi inimeste eluga rahulolu vanuses 15-100. Selleks kasutasid nad aastatel 1982-2009 tehtud läbilõikeuuringuid. Eesti ja Läti inimeste raporteeritud eluga rahulolu skoorid (täpsemalt küsiti, kui rahul üldiselt eluga oldi) olid stabiilselt madalamad kui Soome ja Rootsi omad ning kui Eesti ja Läti kodanike seas esines mainitud U-kujuline (või J-kujuline) kõver vanuse ja subjektiivse heaolu kognitiivse komponendiga, siis Soomes ja Rootsis oli SWB vanusegruppide lõikes suhteliselt stabiilne. Üks võimalik seletus sellele on see, et uuritud Eesti ja Läti inimesed on sündinud palju ebastabiilsemal ajaperioodil – riigi taasiseseisvumine – mis tõi sellel ajal kaasa languse subjektiivses heaolus igas vanusegrupis. Afektiivse heaolu ja vanuse seosed erinevad kognitiivse omast. Charles et al. (2001) uurisid 23 aasta vältel toimunud longituuduuringu tulemusi vanuses 15-102. Tööst selgub, et negatiivse afekti kogemise määr vähenes koos vanusega stabiilselt kuni 60. eluaastani, mil langus küll aeglustus, aga ei lõppenud. Positiivse afekti kogemise määr jäi vanuselisel stabiilseks. Selle üheks seletuseks on sotsioemotsionaalne valikuteooria (*socioemotional selectivity theory*), mille kohaselt hakkavad inimesed väärtustama oma eesmärgi vananedes teisiti: kui nooremana seatakse eesmärgi, mis on seotud teadmiste omandamisega, siis vanemana keskendutakse emotsioonide reguleerimisele (Carstensen et al., 1999).

Subjektiivne heaolu noorte täiskasvanute seas

Vanusegrupis 18-25 toimub eriti palju suuri elumuutuseid. Paljud lõpetavad sel ajal mingi kooliastme ning astuvad esimesed sammud töömaailmasse. Neid on defineeritud ka terminiga *emerging adults*. See on vanusegrupp, mida iseloomustab heterogeensus: eksisteerib vähe normatiivset ning see on üleminekuperiood täiskasvanuea ja teismee vahel (Arnett, 2000). See grupp ei näe end kindlalt ei täiskasvanute ega lastena ning see iga pakub palju võimalusi enda identiteedi avastamiseks ning arendamiseks (Arnett, 2000). Paljud lähevad pärast kooli tööle või ülikooli, millega kaasneb suurem vabadus ning vastutus. Itaalias tehtud longituuduuringus leiti, et noorte täiskasvanute rahulolematuse on seotud rahaliste probleemide ning töötusega (Bonanomi & Rosina, 2022). 30% valimist tõi välja, et nende elu läheks märgatavalt paremaks, kui neil oleks rohkem raha. Töötus langetas noorte

tuntavat õnnelikkust ($r = -0,169$ meestel ja $r = -0,104$ naistel). Samas uurisid Lindfors et al. (2014) medõdede üleminekut õpingutelt tööle, kus nad leidsid, et subjektiiivne heaolu tõusis haridustee ajal ning langes tööle minnes. Täpsemalt tõusis afektiiivne heaolu (positiiivsete emotsioonide tundmine 2 nädala raames) rohkem kõrghariduse omandamise ajal kui kognitiivne (eluga rahulolu); mõlemad komponendid langesid tööle minnes, aga mitte eristatavalt. See võib olla seotud sellega, et võrreldes haridusteeaga on tööl palju uusi väljakutseid, milleks kool ei saa ette valmistada ning kinnitab seda, et töökoht iseenesest ei ole koheselt subjektiiivse heaolu tõstja.

Sotsiaalse toe tähtsus

Antud uuringu fookust arvestades peab tähelepanu pöörama ka inimese sotsiaalsele võrgustikule. Õnnelikel inimestel on head sotsiaalsed suhted (Diener & Seligman, 2002), järelalus, mis kõlab loogiliselt. Sotsiaalne suhe koosneb mitmest eri osast: sotsiaalne tugi, kontakti sagedus, reaalse toe saamine/pakkumine ning ka see, kuidas toe kättesaadavust tajutakse (Siedlecki et al., 2014). Nende tahkude seosed SWB-ga erinevad üksteisest: kõrgemat eluga rahulolu ennustas Siedlecki ja kolleegide uuringus reaalselt pakutud tugi ja tajutud tugi, positiivset afekti ennustas perega seotus ning indiviidi enda võime abi pakkuda. Sellised sotsiaalsed suhted ja sidemed võivad olla eriti tähtsad, kui tegemist on noore täiskasvanuga, kes alles astub samme iseseisva elu poole: tunne, et rasketel aegadel ollakse tema jaoks olemas, on sel perioodil eriti julgustav. Kuigi eelmainitud uuringus ei leitud statistiliselt olulisi erinevusi vanuse ja tajutud toe vahel, ei saa seda valimit noorte täiskasvanute konteksti viia: analüüsi kõige noorema grupi keskmine vanus oli 34.

Käesolev uurimistöõ

Käesolev uuring keskendub Eesti 18-25-aastaste noorte õppivate täiskasvanute subjektiiivsele heaolule. Soovin käsitleda just seda vanusegruppi, sest Tervise Arengu Instituudi 2022. aasta uuringu kohaselt on nemad kõige suurema depressiooni- ja ärevushäire riskiga. Olukorras, kus Eesti tarbijahinnaindeks on aastaga tõusnud 20% (Statistikaamet, 2023), toimumas on Ukraina sõda ning värskelt on üle elatud koroonapandeemia, on noorte täiskasvanute vaimne tervis eriti haavatavas seisus. Täpsemalt soovin uurida SWB komponentide seoseid järgmiste valdkondadega: finantsiline seis, töötamise seis (tööl, töötu), eluase (üürikorter, eramaja jms) ja selle omadused. Finantsilise seisuga sellepärast, et noored täiskasvanud on sageli keerulisemas majanduslikus olukorras, kus paljud kolivad oma kodust välja, elavad vanematest eraldi ning astuvad potentsiaalselt ülikooli. Töötamise seisuga sellepärast, et noor võib olla sunnitud tööl käima, et oma elamist üleval pidada. See võtab

potentsiaalselt ära vaba aega ning põhjustab stressi. Samas võib töötamine aidata kaasa finantsilisele iseseisvusele ning subjektiiivsele heaolule (Dooley & Prause, 1995). Võrreldes täiskasvanutega ei ole noorte täiskasvanute töökohad sageli seotud nende õpitava erialaga ning ei pruugi olla nende jaoks karjäärivõimalus, vaid lihtsalt toimetulekuviis. Eluaseme omadustega sellepärast, et sellel teemal on läbi viidud vähe uuringuid, kuigi see mõjutab suurt osa inimese elust. Harilikult on õpilasel valik üürikorteri, ühiselamu ja erakorteri vahel; üksi ning mitmekesi elamise vahel, millel kõigil on oma mõjud igapäevaelule ning ka varasemalt mainitud finantsseisule.

Kõik need uuritavad aspektid võiksid anda uue vaate sellele, mis mõjutab noorte täiskasvanute subjektiiivset heaolu. Kuigi teatud seoseid (finantsiline heaolu, töötamine) on põhjalikumalt uuritud, pole neid varasemalt käsitletud just noorte täiskasvanud õppurite kontekstis. Kõiki neid faktoreid koos on väga harva uuritud, puudu on jäänud põhjalikum SWB hindamine. Samuti pole sellist uuringut tehtud Eesti kontekstis.

Keskendun oma töös subjektiiivse heaolu kognitiivsetele komponentidele, sest SWB afektiiivsed osad on suuremal määral seotud isiksusejoonte ja temperamendiga (Lucas & Diener, 2021), samuti on leitud, et positiivse ja negatiivse afekti kogemine on vanuseliselt suhteliselt stabiilne (Charles et al., 2001), nii et selle mõõtmine kindlas vanusegrupis ei oleks võib-olla nii efektiivne. Käesolevas uuringus sooviksin aga uurida väliste, muutlikumate tegurite mõju subjektiiivsele heaolule, keskendudes noortele täiskasvanutele, sest nende välised mõjurid ongi sel ajal muutlikumad, kindlust on vähem. Kognitiivne subjektiiivne heaolu on väliste teguritega tugevamalt seotud, nagu ka eelnevalt sissejuhatuses selgub. Küsimustikku jäävad ka afektiiivset heaolu käsitlevad küsimused, aga need ei ole käesoleva uurimistöö fookuseks.

Hüpoteesid ja uurimisküsimused

Esimeseks hüpoteesiks on, et suurem rahaline sissetulek on seotud kõrgema kognitiivse subjektiiivse heaoluga. See tundub selge päriselulisest vaatepunktist ning sellele on leitud ka teaduslikku tõestust (näiteks Howell & Howell, 2008). Kui inimesel on rohkem rahalisi vahendeid, peab ta vähem muretsema selle pärast, kas ta tuleb finantsiliselt toime, mis vähendab stressi. Kuna noorel õppival täiskasvanul on üldjuhul rahaline seis keerulisem ning kõrgem sissetulek võimaldaks lisaks baasvajadustele raha kulutamist kulutada raha ka huvitegevusele või vabale ajale, siis võiks see heaolule positiivselt mõjuda. Parema majandusliku seisuga riikides on seosed aga nõrgemad, nii et oodatav korrelatsioon oleks väike. Töötamise ja subjektiiivse heaolu teemal on küll leitud palju seoseid, aga neid on

vähem uuritud õppivate noorte täiskasvanute seas. Kui üldist populatsiooni arvestada, saaks püstitada hüpoteesi, et tööd tegevate inimeste SWB on kõrgem kui töötute oma. Noorte õppurite hulgas peab aga arvestama sellega, et töötamine võib neil olla kõigest viis arveid maksta, see võib põhjustada neile stressi ning võtta ära õppimise aega.

Teiseks hüpoteesiks on, et erialaga seotud tööd tegevate noorte täiskasvanute kognitiivne subjektiiivne heaolu on kõrgem kui erialaga mitte seotud tööd tegevate noorte kognitiivne subjektiiivne heaolu. Püstitan sellise hüpoteesi, sest võib eeldada, et huvidega seotud töökoht annab noorele täiskasvanule rohkem eluliselt juurde. See on vähem tõenäoliselt siis viis lihtsalt arved makstud saada.

Sotsiaalse toe ning subjektiiivse heaolu teemal sooviksin uurida, kas Siedlecki et al., (2014) positiivne seos SWB ja sotsiaalse toe vahel peab paika ning omab sarnaseid karakteristikuid ka noorte täiskasvanute seas: kas eluga rahulolu on seotud emotsionaalse toega, kas positiivne ja negatiivne afekt on seotud pakutud toega, kas kõrgem emotsionaalse toe tase on seotud kõrgema eluga rahulolu ning vähenenud negatiivse afektiga.

Seoseid eluaseme ning subjektiiivse heaoluga on uuritud vähe, sellel teemal uurin seoseid subjektiiivse heaolu ning eluaseme tüübi, eluaseme omaduste, kaaselanike arvuga.

Meetod

Valim

Valimiks olid 18-25-aastased Eestis asuvad ning eesti keelt rääkivad õppurid. Andmete kogumine toimus 2023. aasta oktoobrist novembrini veebiküsitlusena. Tegemist on lumepallvalimiga, jagasin küsitlust enda tuttavate ning erinevate tudengiorganisatsioonidega.

Kokku oli vastamist alustanud inimesi 276, aga 90 neist ei täitnud küsimustikku lõpuni, nii et neid andmeanalüüsis arvesse ei võetud. Tervele küsimustikule vastasid 186 inimest, kahe vastaja tulemused pidin eemaldama, sest nende vanus ei läinud määratud vanusevahemikku (18-25) alla, ehk analüüsitud tulemusi oli 184. Vastajatest 149 (81,0%) olid naissoost, 33 (18,0%) meessoost ning 2 (1,1%) ei soovinud oma sugu avaldada või ei läinud enda hinnangul meessoost-naissoost määratluse alla.

Vastajate keskmine vanus oli 21 ($SD = 1,7$) aastat. Sugude lõikes ei erinenud vastajate vanus statistiliselt oluliselt ($F = 0,280, p = 0,756$). Enamik vastajatest (88,6%) omandasid vastamise hetkel kõrgharidust, väike osa (9,8%) keskharidust ning vastavalt 1 ja 2 vastajat omandasid kesk-eriharidust ning kutseharidust. Vastajatest 101 (54,9%) olid vallalised, 82 (44,6%) suhtes ning 1 abikaasast lahus elav või lahutatud.

Psühholoogia eriala tudengitel oli võimalik küsimustiku täitmise eest saada 0,5 katsepunkti. Uuringul on taodeldud ja antud inimuuringute eetikakomitee luba.

Subjektiiivne heaolu

Kognitiivne subjektiiivne heaolu

Subjektiiivse heaolu kognitiivse komponendi mõõtmiseks kasutasin Diener et al. (1985) Eluga Rahulolu Skaalat (*Satisfaction With Life Scale*, SWLS). Skaala koosneb viiest väitest, millele vastatakse seitsmepunktsel Likerti skaalal 1-7 (“ei ole üldse nõus” kuni “olen täiesti nõus”). Küsimustiku on eestindanud Anu Realo (Kuppens et al., 2008).

SWLS koondskoori võimalik väärtus on vahemikus 5-35. Kõik käesolevas uuringus saadud tulemused jäid vahemikku 8-35, ($\mu = 23,2$; $M = 24$; mood = 24,8). Vastused jagunesid järsakuse ja asümmeetriakordaja hindamisel normaaljaotuslikult: jäid vahemikku -1;1. Ka Shapiro-Wilki test kinnitas normaaljaotuslikkust ($p = 0,974$).

Afektiiivne subjektiiivne heaolu

SWB afektiiivse komponendi mõõtmiseks kasutasin Watson et al. (1988) välja töötatud Positiivse ja Negatiivse Afekti Skaalat (*Positive Affect Negative Affect Scale*, PANAS). PANAS hindab, kui tugevalt on inimene tundnud 20 positiivse või negatiivse afektiga emotsiooni viimase paari nädala jooksul viie palli skaalal. Küsimustiku on eestindanud Jüri Allik ja Anu Realo (1997).

Mõlema afekti koondskoorid võivad jääda vahemikku 10-50. Käesolevas uuringus jäid positiivse afekti koondskoorid vahemikku 10-45 ($\mu = 29,3$; $M = 30$; mood = 34). Negatiivse afekti koondskoorid jäid vahemikku 13-46 ($\mu = 25,1$; $M = 24$; mood = 23). Mõlemad koondskoorid jagunesid normaaljaotuslikult järsakuse, asümmeetriakordaja hindamisel ning Shapiro-Wilki testi hinnangul (positiivse afekti Shapiro-Wilki test $p = 0,982$; negatiivse afekti Shapiro-Wilki test $p = 0,965$).

Eluvaldkondadega rahulolu

Vastajate rahulolu erinevate eluvaldkondadega (füüsiline ja vaimne tervis, õpingud, suhted, rahaline olukord) mõõtsin viiepunktilise Likerti skaalaga (1 - “ei ole üldse rahul” kuni 5 - “olen väga rahul”). Kui eluvaldkond vastajale ei kehtinud (näiteks armuelu või palgatöö), oli vastajal võimalus märkida, et ta ei saa vastata. Kasutasin seda töös lisakomponendina kognitiivse heaolu mõõtmisel. Kuna nendele küsimustele sai vastata ka väärtusega “Ei saa / ei soovi vastata,” ei olnud mõttekas arvutada vastuste koondskoori. Arvutasin selle asemel keskmise nende vastuste seast, millele uuritav sai või soovis vastata. Võimalik tulemus oleks saanud olla vahemikus 1-5, antud uuringus jagunesid tulemused vahemikku 1,36-4,6 ($\mu =$

3,55; $M = 3,6$; mood = 3,7). Ka need tulemused jagunesid normaaljaotuslikult nii järsakuse ja asümmeetriakordaja hindamisel kui Shapiro-Wilki testi hinnangul ($p = 0,970$).

Elamistingimused, majanduslik toimetulek

Töötamine

Küsisin vastajatelt, milline on nende praegune töötamise seis. Kuna kõik vastajatest on õppurid, on variandid sellega seotud (nt “õpin ja ei tööta”, “õpin ja läbin praktikat”, “õpin ja töötan”). Kui vastaja töötas, küsisin talt järgnevalt töötatud tundide arvu ja tunnipalga suurust õpingute perioodil, milleks on Eestis september-mai. Samuti küsisin, kas vastaja arvates on töökoht seotud ta erialaga.

Sissetulek

Sissetulekuallikad. Vastajad märkisid, millised on nende peamised sissetulekuallikad. Sellele järgnevalt andsid nad valitud variantidele hinnangu 1-10, kui suure osakaalu kogusissetulekust need moodustavad. Numbrid vastasid protsendile nii, et 1 oleks 10% ja variandid kokku pidid andma summaks 10.

Sissetuleku subjektiivne piisavus. Kasutasin Euroopa Sotsiaaluuringu (*European Social Survey*, ESS) küsimust (ESS10, F42): “Milline järgnevatest kirjeldustest vastab Sinu arvates kõige paremini Sinu praegusele sissetulekute tasemele?”. Vastata sai skaalal 1 (“praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada”) kuni 4 (“elan mugavalt praeguse sissetuleku juures”). Vastajad olid keskmiselt oma sissetulekuga rahul ($\mu = 3,01$; $SD = 0,72$). Enamik vastajatest hindasid, et saavad sissetulekuga hakkama (55,4%) või elavad selle juures mugavalt (23,9%). Ülejäänud vastajad hindasid sissetulekuga hakkama saamist raskeks (18,5%) või väga raskeks (2,2%).

Elamistingimused

Eluase. Küsisin, kus vastaja peamiselt õpingute perioodil (september-mai) elab. Vastajad ei jaotunud elukohtade vahel võrdselt: enim vastajaid elas üürikorteris ($n = 83$) või elukohas, mille eest vastaja ise maksma ei pidanud ($n = 62$). 33 vastajat elasid ühiselamus ning 2 üürisid tuba eramajas. 4-st muust variandist 3 maksid kodulaenu ning 1 jagas aega võrdselt kahe elukoha vahel.

Elamispinna jagamine. Küsisin mitme inimesega vastaja elamispinda jagab, vastata sai skaalal 0-5+. Kui vastaja ei elanud üksi, küsisin, kellega täpsemalt ta seda jagab (näiteks korterikaaslane, partner, pereliige). Umbes kolmveerand vastajatest jagasid elamispinda vähemalt ühe inimesega. 26,6% vastajatest ei jaganud elamispinda ühegi inimesega. Pea

pooled vastajatest jagasid elamist ühe inimesega (45,7%). Kahe inimesega jagasid elamist pea 10% vastajatest ning ülejäänud hulga inimeste jaotumine (3, 4, 5+) jäid kõik 6% juurde.

Elamiskoha omadused. Kasutasin kohandatud küsimust Seo ja Parki (2021) uuringust, kus uuriti noorte hinnangut eluaseme omadustele. Vastamiseks kasutati skaalat 1 (“väga kehv”) kuni 4 (“väga hea”). Tõlkisin küsimustikus kasutatavad omadused eesti keelde, eemaldasin mõned (turvalisus looduskatastroofi ja tulekahju korral) ning lisasin privaatsuse.

Sotsiaalne tugi

Emotsionaalne lähedus. Kasutasin ESS-i uuringust võetud küsimust (ESS10, C3): “Kui palju on inimesi, kui üldse on, kellega saad arutada oma isiklikke ja intiimseid asju?” Vastata sai skaalal 0-6+. Vastused jagunesid Shapiro-Wilki testi järgi normaaljaotuslikult ($p = 0,916$; $\mu = 2,94$; $SD = 1,19$).

Praktiline toetus. Selle küsimuse kohandas juhendaja eelnevast küsimusest: “Kui palju on inimesi, kui üldse on, kellega saad ühendust võtta, kui Sul ootamatult abi läheb vaja (nt kolimisel, väiksema rahasumma laenamisel, kuhugi sõitmisel, öömaja saamisel jne)?”. Vastata sai skaalal 0-6. Vastused jagunesid Shapiro-Wilki testi järgi normaaljaotuslikult ($p = 0,925$; $\mu = 3,83$; $SD = 1,19$).

Taustainfo

Küsisin vastajatelt nende soo, vanuse, omandamisel haridustaseme ja suhtestaatuse kohta.

Statistiline analüüs

Analüüsimeetod

Analüüsiks kasutasin andmeanalüüsiprogrammi JASP (versioon 0.18.1). Seoste uurimiseks kasutasin korrelatsioonanalüüse, ANOVAt ning sõltumatute gruppide t-testi. Korrelatsioonanalüüsides kasutasin Spearman’i *rho*’d, sest küsimustes kasutati tunnuste hindamiseks järjestusskaalat.

Subjektiiivne heaolu

Kognitiivse subjektiiivse heaolu arvutamiseks kasutasin SWLS koondskoori ja eluvaldkondadega rahulolu keskmist. Afektiivse heaolu skooride jaoks kasutasin PANASe positiivsete ja negatiivsete afektide skaalade koondskoore.

Praktiline ja emotsionaalne tugi

Siedlecki ja kolleegide (2014) töös mainitud *perceived support*’i (edaspidi emotsionaalne tugi) mõõdikuna kasutan küsimust: kui mitme inimesega saab vastaja arutada oma isiklikke ja intiimseid asju. *Provided support*’i (edaspidi praktiline tugi) mõõdikuna küsimust: kui mitmelt inimeselt saab vastaja ootamatu vajaduse korral abi küsida. Mõlemale

küsimusele sai vastata vahemikus 0; 1; 2; 3; 4-6; 7-9 ja 10+. Andmeanalüüsiks konverteerisin vastused skaalale 0-6.

Eluaseme omadused

Hinnangut anti järgmistele omadustele: valgustus, helikindlus, niiskustase, ventilatsioon, turvalisus, privaatsus, puhtus ja üldine välimus. Nende andmeanalüüsiks kasutasin kahte koondskoori. Üheks oli omaduste kategooria hinnangute (1 - “väga halb” kuni 4 - “väga hea”) keskmine. Teiseks oli ebapiisavate tingimustega kategooriate hulk, kus “väga halb” või “halb” hinnang kodeeritakse skoorile 1 ning “hea” või “väga hea” hinnang kodeeritakse skoorile 0. Koondskoor näitas mitut eluaseme omaduste kategooriat kaheksast vastaja oma elamises halvaks peab.

Pilootkatse

Enne küsimustiku avaldamist viisin kolme tuttava abiga läbi pilootkatse. Pilootkatse käigus palusin vastajatel küsimustik täita ning samal ajal rääkida, mida nad küsimuste lugemise ja vastamise ajal mõtlesid. Samuti julgustasin neid igasugust tagasisidet andma. Pilootkatse tulemusena viisin läbi järgmised sõnastuse muutused: tunnipalga mõiste muutsin brutotunnipalgaks, niiskuse muutsin niiskustasemeks. Lisasin variandi “ei kehti” küsimustele hüvede piiramise kohta. Lisasin variandi “muu” hüvede piiramise küsimuse vastuseks. Täpsustasin sissetuleku osakaalu küsimuses, et vastata tuleks täisarvudega.

Autori panus

Uuris vastavat teemakohast kirjandust. Koostas juhendaja abiga küsimustiku, mis aitaks kontrollida hüpoteese ja uurida uurimisküsimusi. Levitasin uuringu küsimustikku vastavates sihtrühmades. Viisin läbi andmeanalüüsi ning kirjutasin uurimistöö.

Tulemused

Palga ja heaolu seosed

Vastanutest 53,27% ($n = 98$) teenisid töötamisest palka. Vastajad andsid infot enda tunnipalga ning töötatud tundide kohta, mille alusel oli võimalik välja arvutada ka kuupalk. Analüüsi raames kasutasin nii kuu- kui ka tunnipalka.

Vastajate tunnipalk jagunes vahemikku 4,3-350 eur/h. Kasutasin korrelatsiooni leidmiseks Spearman'i ρ 'd, sest tunnused ei jagunenud laiahaardelist jaotust arvestades normaaljaotuslikult. Erindeid arvestamata ei olnud tunnipalga ja SWLS koondskoori vahel statistiliselt olulist korrelatsiooni ($\rho = 0,130$; $p = 0,202$). Olulist korrelatsiooni ei esinenud ka tunnipalga ning eluvaldkondadega rahulolu keskmise vahel ($\rho = 0,092$; $p = 0,365$).

Vastajate kuupalk jagunes vahemikku 36 - 17 500 eurot. Kasutasin korrelatsiooni leidmiseks Spearman'i ρ 'd, sest ka kuupalga tunnus ei jagunenud laiahaardelist jaotust arvestades normaaljaotuslikult. Kuupalga ja SWLS koondskoori vahel statistiliselt olulist korrelatsiooni ei esinenud ($\rho = 0,024$; $p = 0,743$). Olulist korrelatsiooni ei esinenud ka kuupalga ning eluvaldkondadega rahulolu keskmise vahel ($\rho = -0,034$; $p = 0,645$).

Teisendasin andmed logaritmskaalale eelmainitud laiahaardelise jaotuse tõttu. Ei tunnivalga ja SWLS vaheline korrelatsioon ($\rho = 0,130$; $p = 0,202$) ega tunnivalga ja eluvaldkondadega rahulolu keskmise vaheline korrelatsioon ($\rho = 0,092$; $p = 0,365$) olnud statistiliselt oluline. Olulist korrelatsiooni ei esinenud logaritmitud kuupalga ja SWLS-i ($\rho = -0,125$, $p = 0,220$;) ning logaritmitud kuupalga ja eluvaldkondadega rahulolu keskmise vahel ($\rho = -0,077$; $p = 0,451$).

Viisin läbi algsed analüüsid teist korda, sest esinesid erandid palga väärtustes. Jättes tunnivalgast välja kaks kõige suuremat väärtust (350eur/h ning 240eur/h), jääb kõige suuremaks väärtuseks 35 eur/h. Need olid ka kuupalka arvestades kõige suuremad erandid (17 500 eur, 9600 eur). Ka neid välja jättes ei olnud statistiliselt olulist korrelatsiooni SWLS skoori ning tunnivalga ($\rho = 0,172$; $p = 0,094$) ega eluvaldkondadega rahulolu keskmise ning tunnivalga ($\rho = 0,095$; $p = 0,358$) vahel. SWLS skoori ning kuupalga ($\rho = -0,091$; $p = 0,376$) ega eluvaldkondadega rahulolu keskmise skoori ning kuupalga ($\rho = -0,081$; $p = 0,433$) vahel samuti statistiliselt olulisi korrelatsioone ei ilmnenud.¹

Võrdlesin SWLS ja eluvaldkondadega rahulolu keskmise skoori palga saajate ja mitte saajate vahel. Selleks kasutasin sõltumatute gruppidega t-testi. Kahe grupi vahel ei olnud statistiliselt olulisi erinevusi ei SWLS skooride ($t = -0,706$; $p = 0,481$; $d = -0,104$) ega eluvaldkondadega rahulolu keskmise skooride ($t = -0,202$; $p = 0,840$; $d = -0,030$) lõikes.

95 vastajat märkisid osakaaluküsimuses (küsimus, kus vastajad pidid numbriga teada andma, millise osakaaluga eri sissetulekuallikad nende kogusissetulekust moodustavad) et mingi hulk nende sissetulekust tuleb tööpalgast. Kui arvestada ainult vastuseid, mis vastasid küsimuse nõudele (et erinevate sissetulekuallikate osakaal oleks kokku 10), jääb vastajaid antud küsimusele alles 86. 9 vastust nõudsid manuaalset muutmist, et need korrektsesse vormi saada (peamiselt 10-ga jagamist). Palga osakaal ei olnud statistiliselt oluliselt seotud

¹ Filtreerisin eraldi analüüsist välja ka vastajad, kelle kuupalk oli kõrgem 2023.aasta septembri keskmisest palgast, milleks oli 1868 eurot (Statistikaamet, 2023). Kõrgema palgaga vastajate eemaldamisel jäi vastuseid alles 87. Sel juhul esines korrelatsioon tunnivalga ning SWLS-i vahel ($\rho = 0,232$; $p = 0,03$).

kognitiivse subjektiiivse heaoluga: ei SWLSi ($\rho = -0,121$; $p = 0,269$) ega eluvaldkondadega rahulolu keskmisega ($\rho = -0,151$; $p = 0,166$).

Tekitasin uue muutuja palk*osakaal. See võimaldab hinnata, kui suure reaalse väärtusega palganumber vastajale on - sama rahasumma võib eri inimestele olla erisuguse väärtusega. Selleks korrutan brutotunnipalga läbi osakaalu kümnendikuga. Vastuseid, mis eelnevale filtrile vastasid, oli 83 (puuduvad vastajad ei vastanud brutotunnipalga küsimusele). Ka palga osakaalul polnud statistiliselt olulisi seoseid subjektiiivse heaolu valdkondadega: SWLS ($\rho = 0,037$; $p = 0,739$), eluvaldkondadega rahulolu keskmine ($\rho = -0,050$; $p = 0,651$).

Võtsin uurimise alla ka kaks küsimust eluvaldkonna küsimuste plokist- küsimused, mis hindavad kui rahul on inimene oma palgatööga (ELUV-3) ja rahalise seisuga (ELUV-7). Kuna vastamisel oli ka variant "Ei saa/ei soovi vastata," vastas palgatööga rahulolu küsimusele 124/184 inimest ning rahalise seisuga rahulolu küsimusele 183/184 inimest. Statistiliselt oluline korrelatsioon oli rahalise seisuga vastuse ja SWLS vahel ($\rho = 0,347$, $p < 0,001$). Statistiliselt olulise piiri ($p < 0,05$) lähedal oli palgatöö küsimuse vastuse ja SWLS vaheline seos ($\rho = 0,238$, $p = 0,008$), seda võis mõjutada 60 puuduvat vastajat, potentsiaalselt oleks nende vastustega p -väärtus selgemalt statistiliselt oluline või mitte. Teiste SWB skooridega statistiliselt olulisele seosele lähedasi tulemusi polnud (Tabel 1).

Uuris, kas vastajate hinnang sellele, kui hästi nad oma sissetulekuga hakkama saavad, korreleerub heaoluga. Sissetulekuga hakkama saamine oli korrelatsioonis SWLS ($\rho = 0,273$; $p < ,001$) ning eluvaldkondadega rahulolu keskmise ($\rho = 0,264$; $p < 0,001$) skooridega.

Tabel 1

Korrelatsioonid eluvaldkondadega rahulolu skaala küsimuste ning heaolu näitajate vahel.

Muutuja	1	2	3	4	5
1. ELUV-3	-	0,35**	0,24	0,12	-0,21
2. ELUV-7	0,35**	-	0,35**	0,12	-0,11
3. SWLS	0,24	0,35**	-	0,59**	-0,51**
4. PANAS-P	0,12	0,12	0,59**	-	-0,44**
5. PANAS-N	-0,21	-0,11	-0,51**	-0,44*	-

Märkus. Korrelatsioonanalüüs. Kasutatud Spearmani ρ 'd. ELUV-3 = vastus küsimusele "Kui rahul oled oma palgatöoga?" skaalal 1-5. ELUV-7 = vastus küsimusele "Kui rahul oled oma rahalise seisuga?" skaalal 1-5. SWLS = *Satisfaction With Life Scale*, kognitiivse subjektiiivse heaolu koondskoor. PANAS = *Positive and Negative Affect Scale*, afektiivne subjektiiivne heaolu. PANAS-P on positiivse afekti koondskoor, PANAS-N on negatiivse afekti koondskoor.

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Erialalise töö ja heaolu seosed

Järgmiseks kontrollisin teist hüpoteesi, milleks oli, et erialaga seotud tööd tegevate noorte täiskasvanute kognitiivne subjektiiivne heaolu on kõrgem kui erialaga mitte seotud tööd tegevate noorte kognitiivne subjektiiivne heaolu. Tööd tegevatest vastajatest 46 (46,94%) arvasid, et nende töö on nende erialaga seotud, 44 (44,9%) seda ei arvanud ning 8 vastajat (8,16%) jätsid oma vastusesse täpsustava kommentaari.

Levene'i testi kohaselt olid rühmade hajuvused homogeensed ($F = 0,518$; $p = 0,474$). Viies läbi sõltumatute muutujatega Studenti t -testi, selgus, et eriala ja SWLS koguskoori vahel ei ole statistiliselt olulist seost ($t = -0,323$; $p = 0,748$; $d = -0,068$). Kui kodeerida 7 "Muu" vastust vastuseks "Jah" (jättes välja ühe, mille täpsustav kommentaar ei andnud võimalust vastust ühele või teisele poole kodeerimiseks), ei tekkinud samuti statistiliselt olulist seost ($t = 0,560$; $p = 0,577$; $d = 0,114$).

Sotsiaalne tugi ning subjektiiivne heaolu

Uurimisküsimuse raames uurisin, kas noorte täiskasvanute seas omab SWB ja sotsiaalse toe seos samasuguseid karakteristikuid nagu Siedlecki et al. (2014) töös. Viisin läbi korrelatsioonanalüüsi ning kasutasin Spearmani ρ 'd, sest küsimused kasutasid väärtuste

järjekorda ning tunnused olid mitteparameetrilised. Karakteristikud olid valimis sarnased Siedlecki ja kolleegide (2014) tööga. Tulemused on näha tabelis 2.

Tabel 2

Korrelatsioonid tajutud ja praktilise toe ning heaolu näitajate vahel.

Muutuja	1	2	3	4	5
1. Emotsionaalne tugi	-	0,46**	0,35**	0,36**	-0,22**
2. Praktiline tugi	0,46**	-	0,30**	0,32**	-0,26**
3. SWLS	0,35**	0,30**	-	0,587**	-0,51**
4. PANAS-P	0,36**	0,32**	0,587**	-	-0,44**
5. PANAS-N	-0,22*	-0,26**	-0,51**	-0,44*	-

Märkus. Korrelatsioonanalüüs. Kasutatud Spearmani ρ 'd. $n = 184$. SWLS = *Satisfaction With Life Scale*, kognitiivse subjektiiivse heaolu koondskoor. PANAS = *Positive and Negative Affect Scale*, afektiivne subjektiiivne heaolu. PANAS-P on positiivse afekti koondskoor, PANAS-N on negatiivse afekti koondskoor.

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Eluaseme omadused

Keskmiselt hinnati “halvaks” või “väga halvaks” kahte omadust kaheksast ($SD = 1,9$), kuigi mood oli 0. Vastajate erinevate kategooriate keskmised skoorid jäid vahemikku 2,45-3,4. Kõige halvemaks hinnati elukoha helikindlust ($\mu = 2,45$, $SD = 0,90$) ning ventilatsiooni ($\mu = 2,68$, $SD = 0,94$). Kõige paremaks hinnati elukoha turvalisust ($\mu = 3,44$, $SD = 0,62$). Ülejäänud omaduste kirjeldav statistika on näha tabelis 3.

Tabel 3

Hinnangud elamiskoha omadustele: kirjeldav statistika

Eluaseme omadus	Mood	<i>M</i>	μ	<i>SD</i>	Hea%
Valgustus	3	3	3,08	0,77	79,3
Helikindlus	2;3	2	2,45	0,90	48,4
Niiskus	3	3	2,99	0,77	75,5
Ventilatsioon	3	3	2,68	0,94	57,1
Turvalisus	4	3,5	3,44	0,62	94,0
Privaatsus	3	3	3,13	0,82	81,0
Puhtus	3	3	3,10	0,82	81,5
Välimus	3	3	3,22	0,73	85,3

Märkus. Vastati skaalal 1 (väga halb) kuni 4 (väga hea). $n = 184$. M = mediaan. μ = aritmeetiline keskmine. SD = standardhälve. Hea% = vastajate protsent, kes hindasid omadust heaks või väga heaks.

Viies läbi elukoha omaduste keskmise hinnangu korrelatsioonanalüüsi SWB eri aspektidega, ilmnesid statistiliselt olulised korrelatsioonid kõigi subjektiiivse heaolu valdkondadega: SWLS ($\rho = 0,358$; $p < 0,001$), PANAS-P ($\rho = 0,228$; $p = 0,002$), PANAS-N ($\rho = -0,248$; $p < 0,001$), eluvaldkondadega rahulolu keskmine ($\rho = 0,356$; $p < 0,001$)

Tehes samad korrelatsioonianalüüsid läbi halvaks hinnatud omaduste hulgaga, on seosed sarnased ning ka samas suurusjärgus: SWLS ($\rho = -0,361$; $p < ,001$), PANAS-P ($\rho = -0,236$; $p = 0,001$), PANAS-N ($\rho = 0,243$; $p < 0,001$), eluvaldkondadega rahulolu keskmine ($\rho = -0,365$; $p < ,001$). Korrelatsioonid on võrreldes eelmise küsimusega vastupidises suunas, sest kõrgem halvaks hinnatud omaduste hulk peegeldab rahulolematust elutingimustega, ent eelmise küsimuse keskmise hinnangu kõrgem skoor peegeldab rahulolu elutingimustega.

Järgmiseks uurisin, kas erinev (peamiselt kooliajal viibitav) eluaseme tüüp on seotud vastajate heaoluga. Uurimaks SWB võimalikke erinevusi eri elukoha tüüpide lõikes, viisin läbi ANOVA. Statistiliselt olulist seost ei ilmnenud elukoha tüübi ning SWLS ($F = 1,581$; $p = 0,181$; $\eta^2 = 0,034$), PANAS-P ($F = 1,356$; $p = 0,251$; $\eta^2 = 0,029$), PANAS-N ($F = 1,537$; $p =$

0,194; $\eta^2 = 0,033$) või eluvaldkondadega rahulolu keskmise ($F = 1,723$; $p = 0,147$; $\eta^2 = 0,037$) vahel.

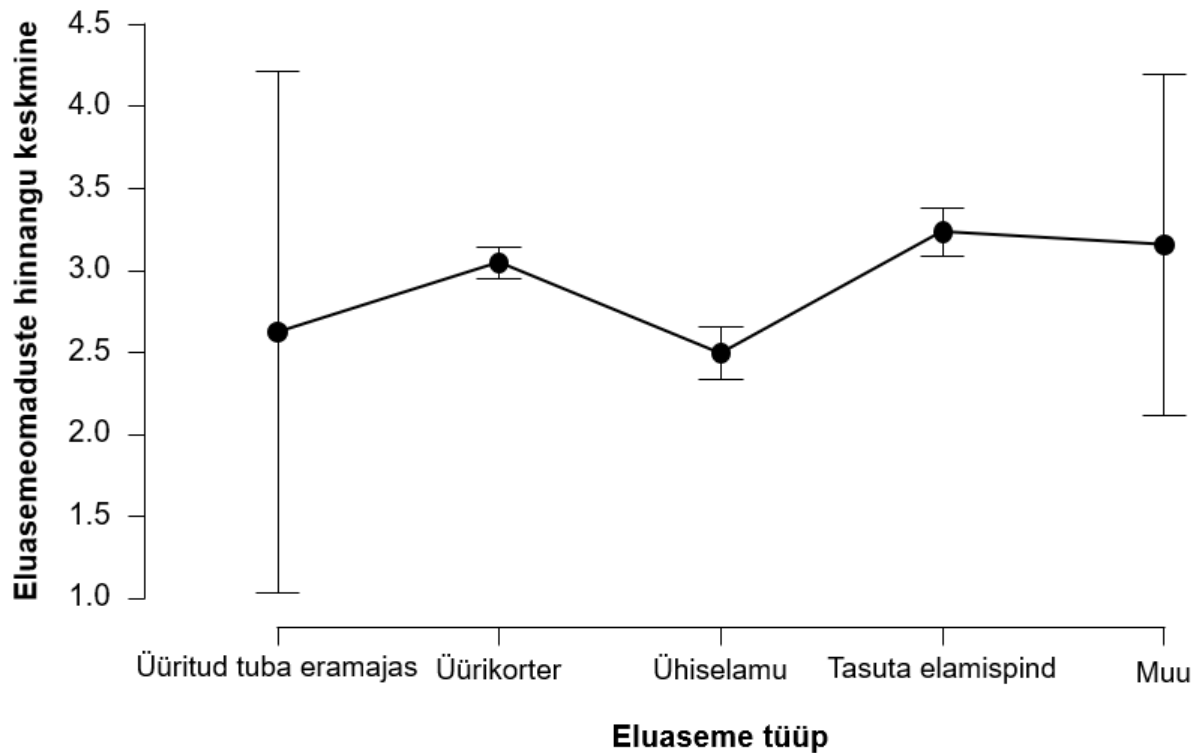
Uurisid eluaseme omaduste hinnangut ka eri eluaseme tüüpide lõikes. Selleks viisin läbi ANOVA, mille sõltuvaks muutujaks oli eluaseme omaduste hinnangute keskmine. ANOVA tulemus oli statistiliselt oluline ($F = 12,32$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,216$). Viisin läbi Holmi *post hoc* testi, millest selgus, et ühiselamu eluaseme omaduste hinnangu keskmine ($\mu = 2,5$; $SD = 0,46$) erineb statistiliselt oluliselt üürikorterite ($\mu = 3,05$; $SD = 0,44$) ja tasuta elamispinna ($\mu = 3,23$; $SD = 0,58$) eluaseme omaduste keskmisest. Täpsemalt oli tasuta elamispinna ja ühiselamu erinevuse tugevuseks $t = 6,85$ ($d = 1,475$; $p < 0,001$) ning keskmiste erinevus 0,74. Ühiselamu ja üürikorterite erinevuse tugevuseks oli $t = -5,36$ ($d = 1,104$; $p < 0,001$) ning keskmiste erinevus -0,55 (Joonis 1).

Sarnased hinnangud esinesid siis, kui kasutada eluaseme omaduste hinnangu keskmise asemel halvaks hinnatud omaduste hulka. ANOVA tulemus oli statistiliselt oluline ($F = 9,826$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,180$). Viisin läbi Holmi *post hoc* testi, millest selgub, et ühiselamu eluaseme halvaks hinnatud omaduste keskmine ($\mu = 3,6$; $SD = 1,87$) erineb statistiliselt oluliselt üürikorterite ($\mu = 1,61$; $SD = 1,46$) ja tasuta elamispinna ($\mu = 1,55$; $SD = 1,97$) halvaks hinnatud omaduste keskmisest. Täpsemalt oli ühiselamu ja tasuta elamispinna erinevuse tugevuseks $t = 5,65$ ($d = 1,218$; $p < 0,001$) ning keskmiste erinevus 2,12. Üürikorterite ja ühiselamu erinevuse tugevuseks oli $t = -5,74$ ($d = -1,180$; $p < 0,001$) ning keskmiste erinevus -2,05. (Joonis 2).

See, mitme inimesega koos vastaja elas, ei korreleerunud SWB valdkondadega: SWLS ($\rho = -0,003$; $p = 0,963$), PANAS-P ($\rho = 0,054$; $p = 0,467$), PANAS-N ($\rho = 0,051$; $p = 0,495$), eluvaldkondadega rahulolu keskmine ($\rho = -0,020$; $p = 0,788$).

Joonis 1

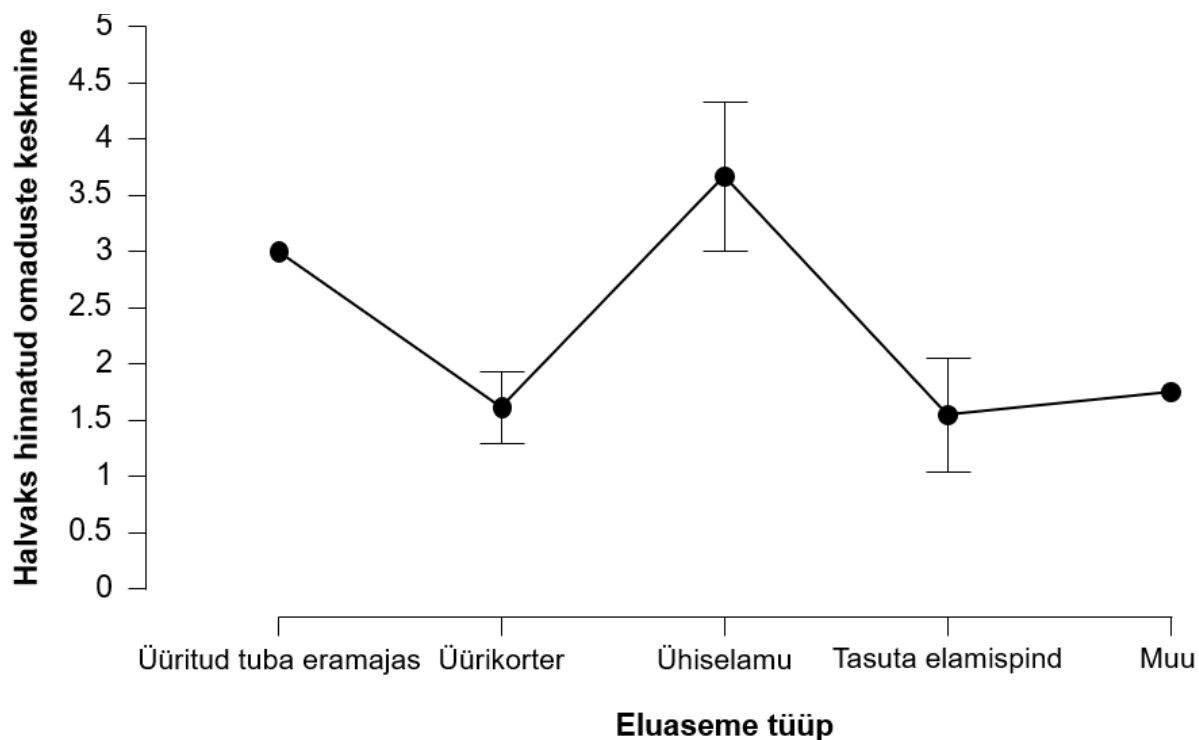
Eluaseme omaduste hinnangud eri eluaseme tüüpide lõikes: ANOVA.

Märkus. Eluaseme omaduste hinnangut mõõdeti kaheksa eluaseme omaduse kategooria hinnangute (1 = “väga halb” kuni 4 = “väga hea”) keskmise kaudu. $n = 184$. Tasuta elamispinna all on mõeldud korterit või maja, mille eest vastaja ise maksma ei pea. Laiad veapiirid variantide “üüritud tuba eramajas” ning “muu” all esinevad väheste vastuste (vastavalt $n = 4$ ja $n = 2$) tõttu.

Joonis 2

Eluaseme halvaks hinnatud omaduste keskmine eri eluaseme tüüpide lõikes: ANOVA.

Märkus. Eluaseme omaduste hinnangut mõõdeti kaheksa eluaseme omaduse kategooria hinnangute (1 = väga halb, halb; 0 = väga hea, hea) keskmise kaudu. $n = 184$. Tasuta elamispinna all on mõeldud korterit või maja, mille eest vastaja ise maksma ei pea. Veapiiride puudumine variantide “üüritud tuba eramajas” ning “muu” all on väheste vastuste (vastavalt $n = 4$ ja $n = 2$) tõttu.

Arutelu

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli uurida noorte õppivate Eesti täiskasvanute subjektiiivse heaolu komponentide seoseid finantsilise seisu, töötamise seisu ja eluaseme omadustega Eestis. Seda teemat pole Eestis laialdaselt varasemalt uuritud ning vanusegruppi 18-25 on eluasemega seotud küsimustes üldiselt vähem kajastatud.

Töö esimene hüpotees, et suurem rahaline sissetulek on seotud kõrgema kognitiivse SWB-ga, ei leidnud kinnitust. Tulemuse üheks põhjuseks võib olla Eesti riigi üldine majanduslik seis, mis on maailma mastaabis heal järjel. Parema majandusliku seisuga riikides on SWB tase üldiselt kõrgemal, aga SWB ja finantsilise seisu korrelatsioonid on riigisisestelt väiksemad kui majanduslikumalt kehvema seisuga riikides (Diener & Biswas-Diener, 2002). Ka Howelli ja Howelli meta-analüüsis (2008) olid korrelatsioonid heaolu ja finantsilise seisu vahel väiksemad arenenud riikides. Samuti võib siin rolli mängida uuritud vanusegrupp.

Vanus 18-25 eluaastat on periood, mil noortel täiskasvanutel on võimalusi palju, kool pakub erinevaid tegevusi ning tihti osaletakse õppetöö kõrvalt huvitegevustes. Raha väärtus ei ole niivõrd seotud pere ülalpidamise või arvete maksmisega (nagu seda oleks oodata vanemates vanusegruppides), mille tegemata jätmine võib põhjustada rohkemat stressi ning rahulolematust. Üldjuhul läheb toidule samuti vähem raha, sest süüa peab tegema ainult endale, mitte tervele perekonnale. Eluasemekulud on näiteks ühiselamutes väiksemad (paljud küsimustikule vastajad ei maksnud eluaseme eest üldse) ning tihti ei elata ka väga suurtes elamistes. See, et finantsiline rahulolu ning SWB on seotud, on kooskõlas varasema teaduskirjandusega (Ngamba et al., 2020). Antud vanusegrupi heterogeensuse tõttu võib enda hinnang oma rahalisele toimetulekule olla ehk suuremgi väärtusega kui reaalne rahasumma, sest inimeste rahalised standardid on erinevad. Inimesed erinevad ka sellel määral, millele raha üldse kulutatakse, nii et üks ja sama rahasumma leiab erinevate inimeste kätes väga erinevat kasutust.

Erialaga seotud töö tegemine ei olnud seotud subjektiivse heaoluga, samuti ei ilmnunud erinevusi subjektiivses heaolus töötavate ja mitte töötavate vastajate vahel. Nende küsimuste seoste puudumisele annab konteksti juurde ka see, et hinnang palgatööga rahulolule polnud seotud subjektiivse heaolu näitajatega. See võib näidata seda, et töötamine pole vastanute esmane fookus ning pole seetõttu nii suurel määral heaoluga seotud. Esmane on ikkagi õppimine. Varasemad uuringud on keskendunud laiema kategooria võrdlustele, näiteks tudengitele ja mitte-tudengitele (näiteks Vaez et al., 2004). Need tööd erinevad käesolevast ka selle poolest, et uuritav vanusegrupp on palju laiem, eelmainitud töös 20-34. Noori täiskasvanuid on töötamise raames uuritud vähe ning toetavat teaduskirjandust pole seetõttu palju leida, eriti Eesti kontekstis. Võrreldes näiteks Li-Pingi (2002) tööga, kus leiti et mitte töötavatel tudengitel on kõrgem eluga rahulolu, võib erinevus olla selles, et Ameerika ülikoolid on reeglina tasulised, mis asetab rohkem pinget tudengile rahaliselt toime tulemiseks, samas kui Eesti kesk- ja kõrgharidus on tasuta. Kui Ameerikas tudeng tööle käima ei pea, võib see tähendada et tal on rahaline toetus kuskilt mujalt olemas. See võib pakkuda tudengile suuremat meelerahu, sest väljaminekud on seotud muuga kui õppemaksuga.

Seosed sotsiaalse toe ja subjektiivse heaolu vahel olid 18-25-aastaste seas samasugused nagu Siedlecki et al. (2014) uuringus. Täpsemalt oli eluga rahulolu positiivses seoses emotsionaalse toega. Emotsionaalse toetuse tajumine oli positiivselt seotud eluga rahuloluga ning negatiivselt seotud negatiivse afektiga. Praktiline tugi oli samamoodi oodatult seotud afektiivse kogemusega. Siedlecki ja kolleegide uuringus uuriti täiskasvanud

vanuses 18-95, aga käesolev uurimistöö keskendus kitsamale vanuserühmale. See, et seosed on sarnased, tundub loogiline. Tulemused näitavad, et ka õppivate noorte täiskasvanute subjektiivse heaolu jaoks on oluline nii praktilise kui emotsionaalse toetuse tajumine. Kuna vanuseliseid erinevusi 2014.aasta töös ei esinenud, ei saa öelda, kas sotsiaalne tugi on tähtsam ressurs vanusegrupis 18-25 kui vanematel täiskasvanutel.

Kõik töös kasutatavad subjektiivse heaolu mõõdikud (SWLS, PANAS, eluvaldkondadega rahulolu) olid seotud eluaseme omaduste hinnangutega nii, et paremad eluaseme omadused ennustasid paremat subjektiivset heaolu. Sarnases suurusjärgus oli heaolu seotud nii eluaseme omaduste hinnangute keskmisega kui ka sellega, mitut eluaseme omadust hinnati halvaks või väga halvaks. Vaadates eri elukohta omaduste hinnanguid, on hea tõdeda, et 95% vastajatest pidasid oma elukohta turvaliseks ning ka üldpildis oli keskmine hinnang erinevatele omadustele hea. Soovida jättis vaid helikindlus, mille hinnang oli keskmiselt halb. See võib olla seetõttu, et paljud Eesti elamud on veel nõukogude ajast ning renoveerimata. Kuigi eluaseme omaduste ja heaolu vahelisi seoseid on teaduskirjanduses uuritud vähe, on leitud sarnaseid korrelatsioone, näiteks Seo & Park (2021) uuringus, kus oli küll heaolu mõõdiku asemel kasutusel depressiooni sümptomite mõõdik. Selline seos on olulisem Park-i ja Kim-i 2023.aasta töö kontekstis, mille tulemustest selgub, et halbade eluaseme omadustega elamine ning subjektiivse heaolu negatiivne seos võib olla kumulatiivne: halbade eluaseme omadustega elamine tõstab depressiooni sümptomite esinemise määra ning vähendab eluga rahulolu ajas pidevalt. Kuigi eelmainitud uuringud on tehtud Lõuna-Koreas, kus elamistingimused on teistsugused kui Eestis, võib see ikkagi olla ohumärk. Arvestades et just 18-25-aastaste vanusegrupp on kõige suurem ärevushäire ja depressiooni riskirühm (TAI, 2022), võiks fookust olla rohkem ka nende elukohtadel ja elamistingimustel.

Erinevusi SWB-s eri eluaseme tüüpide lõikes ei ilmnenud. Eri eluaseme tüüpide vahelisi seoseid SWB-ga on küll varem leitud (Ilstad, 1976), aga fookus on olnud peredel või eakatel. Erinevused esinesid aga eluaseme omaduste hinnangu keskmise ning elamistüübi vahel. Täpsemalt hinnati ühiselamu eluaseme omadusi halvemaks kui üürikorterite või tasuta elamispinna oma. See võib viidata sellele, et kuigi ühiselamute halvem reputatsioon tudengite seas võib omada tõepõhja, ei ole nendes elamine piisavalt häiriv, et omada suuremat mõju üldisele heaolule või on nende elanikud end ette valmistanud negatiivsemaks kogemuseks, nii et see ei häiri neid nii palju. See võib näidata ka seda, et subjektiivse heaolu jaoks on määravam eluaseme omaduste tajumine, mitte eraldiseisvalt eluaseme tüüp. Kuna

paljud vastajatest elavad tõenäoliselt oma kodust eemal (kõik, kes peavad elamise eest maksma üüri või elavad ühiselamus), siis võib ajutise eluaseme elamistingimuste mõju noorele olla väiksem, kui olukorras, mil see oleks nende jäädav kodu. Elamisruumi jagavate inimeste hulk ei mõjutanud heaolu samuti. Teaduskirjanduses on keskendutud pigem leibkondade suurusele, aga õppurite ajutise elukoha staatuse tõttu ei ole äkki ka kaaslaste hulk nii tähtis.

Uurimistöö piirangud

Töö piiranguks on väike valim. Kuigi 184 vastajat võimaldab tuvastada korrelatsioone alates 0,21-st ($p < 0,05$), siis valimi suurema jagunemise korral on seoseid juba raskem tuvastada. See puudutab kõige rohkem töö käivaid ning töö mitte käivaid vastajaid, sest sissetulekut uurides viisin andmeanalüüsi läbi kõigest 98 vastajaga. Valim on tugevalt naissoost vastajate poolde kaldu. Kuigi kõrghariduse omandajate hulgas ongi naissoost õppureid rohkem (Haridussilm, 2023), ei ole see nii tugevalt ühele poole kallutatud nagu siin töös. Kuna töö on eksploratiivne, siis jäävad mitmed aspektid töös uurimata ning andmeanalüüsi põhirõhk oli andmetes seoste leidmisel. Korrelatsioonanalüüsid ei võimalda aga uurida põhjuslikke seoseid. Valimi suurendamiseks saaks kaasata motiveerivaid meetmeid vastajatele, see saaks olla rahalise preemia võimaluse või tagasiside (näiteks SWB kohta) näol. Järgnevate uuringute korral saaks süveneda mitme eri valdkonna asemel ühele ning uurida seoseid rohkem sofistikeeritud andmeanalüüside kaudu, näiteks struktuurivõrrandite mudelite, regressioonanalüüside või faktoranalüüside kaudu. Tööd uurides saaks lisada vabatahtliku või muul moel tasustamata töö töötamise variantide alla. Kindlasti võiks uurida eluaseme omadusi ja nende hinnanguid täpsemalt, sest nende mõju heaolule oli siin töös selge, aga nende uurimine jäi eksploratiivsele tasemele.

Töö tugevuseks on hoolimata üpris kitsalt määratletud sihtrühmale piisavalt suure valimi saamine statistiliselt oluliste seoste leidmiseks. Töö käsitleb Eestis vähe uuritud vanusegruppi ning samuti vähe uuritud elu rahulolu potentsiaalselt mõjutavaid osasid, näiteks eluaseme omadusi ja töötamise seoseid õppuri elus. Töö eksploratiivne olemus võimaldab tulevikus läheneda eri teemadele süvenenumalt. Tulemused annavad 18-25-aastaste Eesti õppurite heaolule juurde lisatahkusid. Töötamine ega selle erialaga seotus ei olnud seotud õppurite heaoluga, rahaline väärtus omas seoseid ainult subjektiiivse hinnangu, mitte objektiiivsete mõõdikute kontekstis. Eluaseme omaduste ja subjektiiivse heaolu teemal olid mitmed seosed, mis näitasid, et eluaseme omadustel on roll noorte heaolus. Eluaseme tüüp

või elamisruumi jagavate inimeste hulk heaoluga seotud polnud, küll aga hinnati ühiselamu eluaseme tingimusi halvemaks kui üürikorterit või tasuta elamispinna omi.

Kasutatud kirjandus

- Allik, J., & Realo, A. (1997). Emotional experience and its relation to the five-factor model in Estonian. *Journal of Personality*, *65*, 625–647.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00329.x>
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, *55*(5), 469–480.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Blanchflower, D. G. (2021). Is happiness U-shaped everywhere? Age and subjective well-being in 145 countries. *Journal of Population Economics*, *34*(2), 575–624.
<https://doi.org/10.1007/s00148-020-00797-z>
- Bobek, A., Pembroke, S., & Wickham, J. (2020). Living in precarious housing: Non-standard employment and housing careers of young professionals in Ireland. *Housing Studies*, *36*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1769037>
- Bonanomi, A., & Rosina, A. (2022). Employment Status and Well-Being: A Longitudinal Study on Young Italian People. *Social Indicators Research*, *161*(2), 581–598. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02376-x>
- Carstensen, L. L., Isaacowitz, D. M., & Charles, S. T. (1999). Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist*, *54*(3), 165–181.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.3.165>
- Charles, S. T., Reynolds, C. A., & Gatz, M. (2001). Age-related differences and change in positive and negative affect over 23 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*(1), 136–151. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.1.136>
- D’Agostino, A., Grilli, G., & Regoli, A. (2019). The Determinants of Subjective Well-Being of Young Adults in Europe. *Applied Research in Quality of Life*, *14*(1), 85–112. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9582-z>
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *SSRN Scholarly Paper*, 2162125.
<https://papers.ssrn.com/abstract=2162125>
- Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, *57*(2), 119–169.
<https://doi.org/10.1023/A:1014411319119>

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, *49*(1), 71–75.
https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very Happy People. *Psychological Science*, *13*(1), 81–84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>
- Dooley, D., & Prause, J. (1995). Effect of unemployment on school leavers' self-esteem. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *68*(3), 177–192.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1995.tb00580.x>
- Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium (2022). *Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu lõpparuanne*. Tallinn, Tartu: Tervise Arengu Instituut, Tartu Ülikool
- ESS Round 10: European Social Survey Round 10 (2020-2021).
- Inequality—Income inequality—OECD Data. (2021). Kasutatud 27. märts 2023,
<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>
- Gray, J. A., & McNaughton, N. (1982). *The Neuropsychology of Anxiety*.
- Howell, R. T., & Howell, C. J. (2008). The relation of economic status to subjective well-being in developing countries: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *134*(4), 536–560. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.4.536>
- Ilstad, S. (1976). Type of housing and satisfaction. *Nordisk Psykologi*, *28*(2), 82–88.
<https://doi.org/10.1080/00291463.1976.10637118>
- JASP Team (2024). JASP (Version 0.18.2)[Computer software].
- John, O. P., Robins, R. W., & Pervin, L. A. (Toim). (2008). *Handbook of personality: Theory and research (3rd ed)*. Guilford Press.
- Kuppens, P., Realo, A., & Diener, E. (2008). The role of positive and negative emotions in life satisfaction judgment across nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *95*, 66–75. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.1.66>
- Lindfors, P., Hultell, D., Rudman, A., & Gustavsson, J. P. (2014). Change and stability in subjective well-being over the transition from higher education to employment. *Personality and Individual Differences*, *70*, 188–193.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.06.043>
- Li-Ping, T. T., Kim, J. K., & Li-Na, T. T. (2002). Endorsement of the money ethic, income, and life satisfaction: A comparison of full-time employees, part-time employees, and non-employed university students. *Journal of Managerial Psychology*, *17*(6), 442–467. <https://doi.org/10.1108/02683940210439388>

- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*, 616–628.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.3.616>
- Lucas, R. E., & Diener, E. (2009). Personality and Subjective Well-Being. *The science of well-being: The collected works of Ed Diener* (lk 75–102).
https://doi.org/10.1007/978-90-481-2350-6_4
- McCrae, R., & Costa, P. (1991). Adding Liebe und Arbeit: The Full Five-Factor Model and Well-Being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *17*, 227–232.
<https://doi.org/10.1177/014616729101700217>
- Ng, W., & Diener, E. (2014). What matters to the rich and the poor? Subjective well-being, financial satisfaction, and postmaterialist needs across the world. *Journal of Personality and Social Psychology*, *107*(2), 326–338.
<https://doi.org/10.1037/a0036856>
- Ngamaba, K. H., Armitage, C., Panagioti, M., & Hodkinson, A. (2020). How closely related are financial satisfaction and subjective well-being? Systematic review and meta-analysis. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, *85*.
<https://doi.org/10.1016/j.socec.2020.101522>
- Ngamaba, K. H., Panagioti, M., & Armitage, C. J. (2018). Income inequality and subjective well-being: A systematic review and meta-analysis. *Quality of Life Research: An International Journal of Quality of Life Aspects of Treatment, Care & Rehabilitation*, *27*(3), 577–596. <https://doi.org/10.1007/s11136-017-1719-x>
- Park, G.-R., & Kim, J. (2023). Cumulative exposure to poor housing conditions and psychological well-being: Does the relationship differ for young and middle-aged adults and older adults? *Aging & Mental Health*, *27*(8), 1584–1591.
<https://doi.org/10.1080/13607863.2022.2102145>
- Poluektova, O., Efremova, M., & Breugelmans, S. M. (2022). Psychological patterns of poverty in Russia: Relationships among socioeconomic conditions, motivation, self-regulation and well-being. *International Journal of Psychology*, *57*(5), 660–675. <https://doi.org/10.1002/ijop.12845>
- Realo, A., & Dobewall, H. (2011). Does life satisfaction change with age? A comparison of Estonia, Finland, Latvia, and Sweden. *Journal of Research in Personality*, *45*(3), 297–308. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.03.004>

- Richter, E. P., Brähler, E., Stöbel-Richter, Y., Zenger, M., & Berth, H. (2020). The long-lasting impact of unemployment on life satisfaction: Results of a longitudinal study over 20 years in East Germany. *Health and Quality of Life Outcomes*, 18. <https://doi.org/10.1186/s12955-020-01608-5>
- Roh, Y. H., Chang, J. Y., Kim, M. U., & Nam, S. K. (2014). The effects of income and skill utilization on the underemployed's self-esteem, mental health, and life satisfaction. *Journal of Employment Counseling*, 51(3), 125–141. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1920.2014.00047.x>
- Seo, B.-K., & Park, G.-R. (2021). Housing, Living Arrangements and Mental Health of Young Adults in Independent Living. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(10), Article 10. <https://doi.org/10.3390/ijerph18105250>
- Siedlecki, K. L., Salthouse, T. A., Oishi, S., & Jeswani, S. (2014). The Relationship Between Social Support and Subjective Well-Being Across Age. *Social Indicators Research*, 117(2), 561–576. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0361-4>
- Statistikaamet. (2023). Kasutatud 30. märts 2023 https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahandus/hinnad/tarbijahinnaind_eks
- Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 134, 138–161. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.1.138>
- Zavisca, J. R., & Gerber, T. P. (2016). The socioeconomic, demographic, and political effects of housing in comparative perspective. *Annual Review of Sociology*, 42, 347–367. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081715-074333>
- Vaez, M., Kristenson, M., & Laflamme, L. (2004). Perceived Quality of Life and Self-Rated Health among First-Year University Students. *Social Indicators Research*, 68(2), 221–234. <https://doi.org/10.1023/B:SOCI.0000025594.76886.56>
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063–1070. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063>

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Timmu Õunapuu